

KÖNYVTÁRTELEPÍTÉSI ÉS ÉPÍTÉSI IRÁNYSZÁMOK

Megelégedéssel állapítottuk meg már néhányszor, hogy a művelődési házak újabb típusterveiben a könyvtár összehasonlíthatatlanul nagyobb helyet kap, mint a régebbi tervekben. Helyesebben szólva, a tervtervek könyvtári alapterületei egyre közelebb kerülnek a kívánatoshoz. Növekszik az egyéb épületekben vagy az önállóan elhelyezett könyvtárak alapterülete is.

Az utóbbi jórészt a könyvtárak szívós munkájának köszönhető.

Ezek nélkül az erőfeszítések nélkül bármiféle központi óhaj vagy alapterületi normajavaslat többnyire írott szó maradt volna. A könyvtárosok mindenütt felhasználták a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által kidolgozott könyvtártelepítési irányszámokat, érveltek velük. Hatásuk az újabb telepítési könyvtárak legtöbbszörében érezhető, s ha nem is érték el a normák által megkívánt alapterületet, a könyvtárak tágasabbá váltak. És ezeket a fenntartók sem tekintik már túlzásnak, sőt nem egy helyen inkább mentegetőznek, hogy nem tudták a normák szerinti területet megadni a könyvtárnak.

Az elmúlt évben fontos lépés történt a telepítési és építési irányszámok ügyében. A Művelődésügyi Minisztérium *Alapelvek a művelődési otthonok és közművelődési könyvtárak telepítéséhez és építéséhez* címmel tervezetet adott ki. A tervezet jelentősége a könyvtárügy szempontjából kettős:

Egyrészt a régebben kiadott, továbbfejlesztett könyvtárépítési és telepítési irányszámok — ha egyelőre tervezet formájában is — hivatalossá lettek. A tervezet egyaránt szól a művelődési otthonokról és a könyvtárakról; a könyvtári normák a művelődési házak építési és telepítési normáival szintézisbe kerültek.

Amint a címe is mutatja, ez a kiadvány nemcsak telepítési és építési irányszámokat tartalmaz, hanem összefoglalja az új intézmények létesítésével, a meglévők bővítésével, átalakításával kapcsolatban érvényesítendő alapelveket is. A leglényegesebbekről röviden szólunk:

A települések népművelési intézményekkel történő ellátását a telepítéspolitikai tervek és a közigazgatási hálózat fejlesztési terveinek figyelembevételével kialakított népművelési távlati terv határozza meg.

A fejlesztés kívánatos iránya, hogy a művelődési intézményeket fenntartó különféle szervek *együttösen* biztosítsák a megfelelő szolgáltatásokat. Ezért a megyei népművelési tanácsok és a megyei tanács vb elnöke által irányított Beruházási Koordinációs Bizottságok szorosan együttműködve határozzák meg a szükségleteket.

Legfontosabb feladat a gondos elemzés az adott települések népművelési feladatairól s annak megállapítása, hogy milyen feladatok oldhatók meg a meglévő intézményekkel, azok bővítésével, átalakításával.

Számításba kell venni a telepítési egységek alakulását: hol lesznek a gazdasági, közigazgatási, kulturális központok, milyenek lesznek a településtípusok (zárt, szalagrendszerű, külterületi lakosságú stb.), a tájegységek eltérő adottságait, a sajátos művelődési igényeket, hagyományokat.

Kb. 1500 lakosig klubkönyvtár, 1500—5000 lakos közötti településen művelődési otthon típusú intézmény, 5000 lakos felett művelődési ház típusú intézmény létesítésére kell törekedni. A megyei művelődési ház és megyei könyvtár tervezési programját egyedileg kell kialakítani. A megyei és a járási székhelyeken a területi feladatok ellátásához szükséges helyiségeket *külön* kell figyelembe venni.

Mindenütt, ahol — bármelyik szerv kezelésében — már működik olyan népművelési intézmény, amely a korszerű követelmények kielégítésére bővítéssel, átalakítással alkalmassá tehető, ott *új létesítmény* nem tervezhető. Ahol a régi épület semmiképpen sem alkalmas, egyéb célra kell felhasználni, vagy eladni, és a befolyt pénzt az új intézmény céljára kell fordítani.

Üzem területén csak akkor építhető népművelési intézmény, ha az üzem közelében lakóterület is van, amelyet a létesítendő intézmény szintén elláthat.

Közös tanácsú községek illetve körzeti központok népművelési intézményében a nagyterem alapterületét a községek illetve a körzet egész lakosságának figyelembevételével kell megállapítani. A körzeti könyvtárhoz tartozó, 500 lakoson felüli településeken — ahol a távolság miatt indokolt — klubkönyvtár-típusú intézmény létrehozására kell törekedni. Ahol az anyagi fedezet nem teszi lehetővé a szükséges ellátásnak megfelelő nagyságú épület létrehozását, úgy kell a tervet kidolgozni, hogy az intézmény több ütemben legyen felépíthető.

**MŰVELŐDÉSI OTTHONBAN VAGY MÁS ÉPÜLETBEN ILLETVE ÓNÁLLÓ ÉPÜLETBEN LÉTESÍTETT
KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR KÖNYVELLÁTÁSI ÉS ALAPTERÜLETI MUTATÓI**

Lakosság szám kategóriák	Könyvszükséglet		A könyvválasztó, olvasó, tájékoztató övezet alapterülete		A szolgálati helyiségek és raktár al- területe	Műv. otthonban létesített könyvtár összes alap- területe melék helyi- ségek és közle- kedési terület nélkül	Ónálló épületben vagy művelődési otthonon kívüli más épületben elhelyezett könyvtár	
	egy lakosra	a település összes lakosára	összesen	ebből a gyermek- területre esik			előtér- ruhatárának és klub- övezetének	összes
	fő	fő/kötet	kötet	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
500–1000	3	1500–3000	35–55	–	–	35–55	–	–
1001–1500	3–2,6	3000–4000	55–70	–	–	55–70	–	–
1501–2500	2,6–2,5	4000–6000	70–80	–	12–	82–92	–	–
2501–3500	2,5–2,4	6000–8000	80–130	–	12–24	92–154	24–38	116–192
3501–5000	2,4–2,3	8000–12000	110–160	–	18–36	128–196	32–48	160–244
5001–8000	2,3–2,1	12000–17000	130–230	40–70	32–54	162–281	40–68	202–352
8001–12000	2,1–1,9	17000–23000	180–280	60–80	48–74	228–354	54–84	382–438
12001–20000	1,9–1,7	23000–34000	240–460	70–120	66–125	306–585	60–135	366–720
20001–30000	1,7–1,5	34000–45000	350–570	100–170	95–150	445–720	90–150	535–870

A könyvtári szolgáltatásokat minden típusú művelődési otthonban biztosítani kell. Ha a település korszerű könyvtári ellátása a művelődési otthonon kívül történik, a művelődési otthonban a könyvtári szolgáltatásokat fiók jellegűre lehet szűkíteni.

Községben külön épületben akkor lehet közművelődési könyvtárat létesíteni, ha a községben sem a művelődési otthonon belül, sem azon kívül könyvtári célra alkalmas helyiségek nincsenek. A továbbiakban tehát külön bemutatjuk az önálló könyvtárakra tervezett irányszámokat.

A művelődési házak irányszámait nem ismertetjük teljes terjedelmükben.

**MŰVELŐDÉSI OTTHONBAN VAGY MÁS ÉPÜLETBEN ILLETVE ÖNÁLLÓ ÉPÜLETBEN LÉTESÍTETT
KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR BERENDEZÉSI MUTATÓI**

	A település könyv- szükséglete lakosság- kategóriáinként csoportosítva	Állványszükséglet			Olvasólétszám			Olvasói férőhely	
		a felnőtt- szabad- polcos állomány részére (5 polcos, 200 kötet/ fm)	a gyermek- szabad- polcos állomány részére (1 polcos, 120 kötet/ fm)	a raktári állomány részére (7 polcos, 350 kötet/ fm)	felnőtt	gyermek	együtt	felnőtt	gyermek
		állványfolyóméter			fő			db	
1.	1500–3000	6–11	1–6	–	–	125–250	5–10		
2.	3000–4000	11–14	6–8	–	180–270	250–375	10–13		
3.	4000–6000	14	8	0–6	270–450	375–625	8–12	5–7	
4.	6000–8000	14–19	8–12	6–8	450–630	625–875	12–16	7–10	
	8000–12000	19–27	12–18	8–13	630–900	875–1250	16–20	10–14	
6.	12000–17000	27–42	18–23	13–17	900–1400	1250–1960	20–28	14–20	
7.	17000–23000	42–55	23–29	17–24	1400–1800	1960–2400	28–36	20–26	
8.	23000–34000	55–90	29–42	24–35	1800–3000	2400–4000	36–60	26–35	
9.	34000–45000	90–125	42–50	35–40	3000–4500	4000–6000	60–80	35–55	

A közművelődési könyvtárak

Az irányszámok mind a városi (városi kerületi), mind a községi könyvtárakra vonatkoznak. Nem tartalmazzák a hálózati központok különleges területi és raktári igényeit, szolgálati helyiségeit és berendezési tárgyait, azonban ezeknek a könyvtáraknak a helyi szolgáltatására vonatkozóan irányadók.

A szakszervezeti könyvtárak közül azokra alkalmazhatók, amelyek területi feladatokat is ellátnak. Az irányszámok tehát mind az önálló épületben működő, mind a művelődési otthonban vagy más épületben elhelyezett közművelődési könyvtá-

A MŰVELŐDÉSÜGYI INTÉZMÉNYEK FUNKCIONÁLIS EGYSÉGEINEK IRÁNYSZÁMAI
Klubkönyvtár

	Alapterületi igény (minimális – átlagos)		
	500–1000 lakosra	1001–1500 lakosra	1501–2500 lakosra
1. Klub- és szakköri övezet	35–65	60–70	100–120
2. Könyvtár	35–55	55–70	82–92
3. Előadóterem, színházterem, színpad, vetítő, öltöző	–	70–70	212–304
4. Előcsarnok, büfé, ruhatár	26–28	44–76	105–142
5. Szolgálati helyiségek, raktárak közlekedés stb.	25–25	40–40	127–167
Összesen (m²)	121–173	269–326	626–825
A könyvtár az összes terület %-ában	28,9–31,8	20,4–21,4	13,1–11,2

rakra érvényesek. (A letéti könyvtárként működő, alacsony kötetszámú könyvkiadók, valamint a szakszervezeti letéti könyvtárak, továbbá a lakosságkategóriák között elhelyezkedő lakosságszámú települések irányszámai a táblázatok alapján számíthatók ki. A számítás alapja a tényleges lakosságszám és az egy lakosra eső könyvállomány szerint kiszámított állományszükséglet.)

Alapmutatók

Az egy lakosra eső könyvek száma — a lakosság ellátottsági irányszáma — ötéves tervidőszakonként külön kerül meghatározásra. A könyvtári elhelyezés alapja azonban a szükséges könyvállomány, amelyre a könyvtárakat 20 éves távlatban fejleszteni kívánjuk.

A könyvtár létesítésénél tervezendő könyvmennyiség:

1000 lakosig	3 kötet/lakos
1000—8000 lakosig	3 —2,2 kötet/lakos
8000—20000 lakosig	2,2—1,7 kötet/lakos
20000—30000 lakosig	1,7—1,5 kötet/lakos

1000 lakos alatt nemcsak a lakosságszám, hanem a minimális választék kialakítását is figyelembe véve kell megállapítani a szükséges kötetszámot.

A település lélekszáma, az olvasók száma, illetve az ezekhez kapcsolódó állományszükséglet határozza meg a könyvtári alapterületet. Az irányszámok — a kisebb könyvtárak vonatkozásában — együtt adják a felnőttek és a gyermekek számára

4. táblázat

Művelődési otthon

	Alapterületi igény (minimális – átlagos)	
	2501–3500 lakosra	3501–5000 lakosra
1. Klub- és szakköri övezet	130–150	160–200
2. Könyvtár	92–154	128–196
3. Előadóterem, színházterem, színpad, vetítő, öltöző	312–349	377–429
4. Előcsarnok, büfé, ruhatár	130–170	150–210
5. Szolgálati helyiségek, raktárak, közlekedés stb.	132–177	132–182
Összesen (m²)	796–1000	947–1217
Könyvtár az összes terület %-ában	11,5–15,4	13,5–16,1

Művelődési ház

	5001–8000 lakosra	8001–12000 lakosra	12001–20000 lakosra	20000–30000 lakosra
1. Klub és szakköri övezet	200–250	220–280	260–320	280–340
2. Könyvtár	162–284	228–354	306–585	445–720
3. Előadóterem, színházterem, színpad, vetítő, öltöző	401–473	471–678	628–680	638–730
4. Előcsarnok, büfé ruhatár	195–245	195–295	305–375	355–425
5. Szolgálati helyiségek, raktárak közlekedés stb.	222–263	222–263	254–306	254–306
Összesen (m ²)	1180–1115	1336–1870	1753–2276	1972–2521
A könyvtár az összes terület %-ában	13,7–18,7	17–18,9	17,9–25,8	22,5–28,4

szükséges (könyv-kiválasztó, kölcsönző és tájékoztató) területi igényt. Az olvasóteret nem bontjuk kölcsönző és olvasótermi területre, minthogy ezek aránya eltölthető a helyi viszonyok szerint. A táblázatokban szereplő „től-ig”-os határoknál az alsó határ a minimális igényt fejezi ki, ebből következik, hogy a tényleges alapterületi igényt és az ehhez kapcsolódó berendezési szükségletet — a megadott határértékek között — a lakosság száma szerint kell megállapítani. A számításnál — minimális igény teljesítésére rendelkezésre álló anyagi lehetőségek esetében — a „től-ig”-os határok függőleges irányban elhelyezkedő értékeit kell alapul venni. A vízszintes irányban elhelyezkedő „től-ig”-ok felsőhatára a nemzetközi gyakorlatban használt, valamint az UNESCO által javasolt mérőszámok alatt van, de a mi viszonyaink között jelenleg optimális értéknek minősül. Ennek megfelelően, az átlagos igény teljesítése esetén a lakosság száma alapján figyelembe vehető irányszámokat ezen értékkel kell kiszámítani.

Közzeti könyvtár esetében, vagy ha a közigazgatási egység lakosság száma több szétszórt település lakóiból tevődik össze, a „től-ig”-os mutatók felső határa szerinti intézmény kialakítására kell törekedni.

A művelődési otthonban elhelyezett könyvtár esetében a klubövezet a művelődési otthonnal közös. Ebben az övezetben a folyóirat olvasási lehetőséget is meg kell teremteni.

Új könyvtár létesítése esetén a településen működő és az új könyvtár létesítése után is üzemelő könyvtári helyiségek alapterületét az új létesítmény alapterületének meghatározásakor csökkentőleg kell figyelembe venni.

Az olvasók számára vonatkozó tervszámok:

- 8000 lakosig felnőtt olvasó a lakosság 18%-a
- 8000 lakosig gyermekolvasó a lakosság 7%-a
- 8000–20000 lakosig felnőtt olvasó a lakosság 15%-a
- 8000–20000 lakosig gyermekolvasó a lakosság 5%-a

Szükséges berendezés

A könyvtár nagyságrendjére való tekintettel az alábbi berendezési tárgyairól kell gondoskodni: kölcsönzőasztal vagy pult, a 2500 főnél kisebb települések könyvtáraiban pedig ruhafogas is. Ennél nagyobb településeken a könyvtárlátogatók részére lehetőleg önkiszolgáló ruhatárt létesítsenek. A művelődési otthonban elhelyezett könyvtárnál ugyanezt a követelményt kell érvényesíteni azzal, hogy a könyvtári ruhatári rész a művelődési otthon ruhatárán belül helyezkedik el. A könyvtári ruhatár befogadóképességének kiszámításához az olvasói férőhelyek számának másfélszeresét kell alapul venni. Az olvasói férőhely szükségleten kívül gondoskodni kell a szabadpolcos állványok mellé ülőkéről (4 fm/db), valamint a szolgálati helyiségben íróasztal(ok)ról, ruhás-, irat-szekrényekről, továbbá székekről.

A 2. táblázatban a szabadpolcos állványmennyiség a következő folyóiratállvány szükségletet tartalmazza:

1000 lakosig 1 fm folyóiratállvány
1000— 8000 lakosig 1—3 fm folyóiratállvány
8000—20000 lakosig 3—5 fm folyóiratállvány
20000—30000 lakosig 5—8 fm folyóiratállvány

3000 lakosig a felnőtt olvasók 3%-a, a gyermekolvasók 5%-a részére;
20000 lakosig a felnőtt olvasók 2%-a, a gyermekolvasók 4%-a részére;
20000 lakos felett a felnőtt olvasók 1,5%-a, a gyermekolvasók 3%-a részére

kívánunk olvasóhelyet biztosítani. Ez adja meg a könyvtárasztal-, illetve ülőbutor szükségletet. Az olvasóhely nincs megkötve az olvasóasztalok férőhelyeit illetően, de arra kell törekedni, hogy a felnőtt olvasók részére egy, illetőleg kétszemélyes asztalokat szerezzenek be.

A művelődési otthonok

A művelődési otthonok építési és berendezési irányszámaival csak olyan mértékben foglalkozunk, amennyire az ott elhelyezett könyvtár szempontjából szükséges.

Az irányszámok táblázataiban a könyvtárak mellékhelyiségeik, közlekedési terület, előtér, ruhatár és klubövezet nélkül szerepelnek. A közös épület terében tehát úgy kell a könyvtárnak elhelyezkednie, hogy az előtér, ruhatár közös legyen, a klubövezet pedig egybeesik a művelődési otthon klubövezetével (illetve annak egy részével). Ha a feltételek valamelyike nincs meg, a könyvtár szükséges területe ennek megfelelően megnövekszik.

A művelődési intézmények összes helyiségeinek normaszámai helyett csak a legfontosabb funkcionális egységek együttes alapterületét adjuk meg külön-külön a három intézménytípusra.

A korszerű művelődési intézmények övezetei lehetőleg nincsenek mereven elválasztva, és így több funkciót is betölthetnek (pl. klubszobák egybenyitása az előcsarnokokkal táncter kialakítására, öltözők használata szakköri vagy egyéb célra stb.).

A klubkönyvtárak termének padlózata vízszintes, a 200 m²-es alapterületű nézőtér egyharmada vízszintes (táncmulatságok céljára), a 200 m²-nél nagyobb alapterületű nézőterek padlózata emelkedő.

Az Országos Tervhivatal és az Építésügyi Minisztérium együttes utasítása (4400/1964) alapján az új lakótelepeken minden 1000 lakás után a lakásépítési beruházási keret terhére ún. közösségi célra 100 m² alapterületű helyiséget kell biztosítani. Az építető tanácsoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a keret terhére létesítendő helyiségek alkalmasak legyenek a *klubkönyvtári szolgáltatás* céljára is.

A táblázatok jól mutatják, hogy a kisebb településeken (1500 lakosig) a könyvtárak részaránya az egész létesítményhez viszonyítva magas (20% felett van), 1500 lakostól 5000-ig 10—15% körül mozog, 5000 lakos felett a könyvtár részaránya egyre növekszik, az utolsó kategóriákban meghaladja az összes alapterület negyedrészt. A művelődési ház többi részének helyszüksége — ellentétben a könyvtárral — egy bizonyos egyságon felül már nem növekszik a lakosság arányában. Fontos számunkra, hogy ezt tudatosítsuk, mert a tapasztalatok szerint minél nagyobb település számára készültek eddig művelődési házak, a gyakorlatban annál kedvezőtlenebb volt a könyvtár elhelyezése. Kirívó példákkal olyan művelődési házak szolgálnak (pl. Sárbogárd), ahol a művelődési házba telepített könyvtár kisebb helyet kapott, mint a régi alapterülete volt.

